

จากการรับฟังความคิดเห็นสู่ความรับผิดชอบ

บทเรียนจากนานาชาติเรื่อง การมีส่วนร่วมของสังคมสำหรับการวางแผนนโยบายชาติด้านสุขภาพ

การสัมมนาออนไลน์เรื่อง Global Webinar Series on Social Participation in Health ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2569 ได้เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากประเทศต่าง ๆ ในการทำให้ **การมีส่วนร่วมของสังคม** เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพระดับชาติ ไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรมครั้งคราว แต่เป็น **บทบาทหน้าที่หลัก** ของการอภิบาลระบบสุขภาพ การสัมมนานี้จัดร่วมโดยองค์การอนามัยโลก สำนักงานใหญ่ (WHO) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ประเทศไทย และ เครือข่ายระดับนานาชาติ UHC2030

เสวนานี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาสำคัญที่หลายประเทศกำลังเผชิญกับข้อจำกัดทางการคลัง ความต้องการของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป และแรงกดดันที่เพิ่มขึ้นต่อระบบสุขภาพ ภายใต้บริบทดังกล่าว **การตัดสินใจในการกำหนดประเด็นสำคัญ การออกแบบนโยบาย การจัดสรรทรัพยากร และการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ** ต้องไม่ตั้งอยู่บนหลักฐานและข้อมูลเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึง **ประสบการณ์จริง ความต้องการ และคุณค่าของประชาชนด้วย** ดังนั้น การมีส่วนร่วมและหลักฐานเชิงประจักษ์จึงควรถูกมองว่าเป็นสิ่งที่สนับสนุนกันและกัน และมีผลต่อการสร้างความเป็นธรรม ประสิทธิภาพ และความชอบธรรมในการตัดสินใจ

สาระสำคัญประการหนึ่งจากช่วงเปิดการสัมมนา คือ การมีส่วนร่วมของสังคมไม่ใช่เพียงการรับฟังความคิดเห็น หากได้รับการทำให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม การมีส่วนร่วมจะกลายเป็นกลไกที่สร้างความ เป็นเจ้าของร่วมและความรับผิดชอบ ช่วยให้ระบบสุขภาพสามารถตอบโจทย์ความต้องการของประชาชน และทำให้รัฐบาลต้องรับผิดชอบ ชี้แจงต่อการเลือกและการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

การเสวนานี้ยังนำเสนอกรณีศึกษาจาก **ประเทศบราซิล ซึ่งมีกลไกการมีส่วนร่วมของสังคมภายใต้ระบบสุขภาพแห่งชาติ หรือ Unified Health System (SUS)** ที่ได้รับการรับรองทั้งในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย กลไกดังกล่าวประกอบด้วยสภาสุขภาพที่ดำเนินงานในเทศบาลทั้ง 5,570 แห่ง ใน 27 รัฐ รวมถึงการประชุมสมัชชาสุขภาพระดับชาติ ซึ่งมีบทบาทในการให้ข้อมูลและข้อเสนอต่อการจัดทำแผนระยะหลายปีและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสะท้อนบทเรียนจากนานาชาติ ประกอบด้วยภาคประชาสังคมจากเวียดนาม กระทรวงสาธารณสุขจากตูนิเซีย สโลวีเนีย และโกตดิวัวร์ รวมถึงสำนักงานองค์การอนามัยโลกประจำภูมิภาคแอฟริกา

3 บทเรียนสำคัญจากประสบการณ์ของประเทศต่าง ๆ

1 การบรรจุเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ในระบบอภิบาล ช่วยทำให้การตัดสินใจเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

ประสบการณ์ของประเทศบราซิล แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของสังคมสามารถกลายเป็นส่วนหนึ่งของการอภิบาลระบบสุขภาพอย่างถาวรและยั่งยืนได้ เมื่อได้รับการรับรองทางกฎหมายและเชื่อมโยงอยู่ในทุกระดับของระบบสุขภาพ และการดำเนินงานของสภาสุขภาพและสมัชชาสุขภาพที่มีตั้งแต่ระดับเทศบาล ระดับรัฐ ไปจนถึงระดับชาติ ทำให้เกิดกระบวนการจากล่างขึ้นบน ซึ่งเปิดโอกาสให้ประเด็นและความต้องการของชุมชนในระดับพื้นที่สามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบาย การวางแผน และการจัดสรรทรัพยากรในระดับรัฐและระดับชาติ

ประสบการณ์จากโกตดิวัวร์ ระบุว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีส่วนในการกำหนดประเด็นสำคัญ ตัวชี้วัด และแนวทางแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพ เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก และการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของคนพิการ ขณะที่ตูนิเซียสะท้อนให้เห็นว่า การทำให้กลไกการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการอภิบาลระบบสุขภาพอย่างเป็นระบบ ยังคงเป็นทั้งเป้าหมายและความท้าทายสำคัญ

ในขณะที่ประสบการณ์จากสโลวีเนีย เน้นให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นระบบ การใช้ข้อมูลชี้แจงตามกลุ่มประชากร การทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม และการมีส่วนร่วมของเยาวชน สามารถช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วมตลอดวงจรการวางแผน ขณะเดียวกัน **สำนักงานองค์การอนามัยโลกประจำภูมิภาคแอฟริกา** ได้นำเสนอเครื่องมือระดับภูมิภาคด้านการวางแผน การติดตาม การประเมินผล และการทบทวนผลการดำเนินงาน ซึ่งสามารถช่วยให้ประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนจากการรับฟังความคิดเห็นเป็นครั้งคราว ไปสู่การมีส่วนร่วมที่เป็นระบบมากขึ้น

2 การมีส่วนร่วมจะมีพลัง เมื่อถูกเชื่อมโยง ถูกใช้เข้ากับนโยบาย แผน และงบประมาณ

ดังที่ประเทศไทยกล่าวไว้ในช่วงเปิดการสัมมนา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้เมื่อ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ทำงานร่วมกัน ได้แก่ พลังทางการเมืองจากภาครัฐ พลังทางสังคมจากประชาชนและชุมชน และพลังทางปัญญาจากความรู้และหลักฐาน

ประสบการณ์ของบราซิล ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเชื่อมโยงผลจากกระบวนการปรึกษาหารือแบบมีส่วนร่วมเข้ากับเครื่องมือด้านการวางแผนและงบประมาณที่เป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นแผนระยะหลายปี แนวทางการจัดทำงานงบประมาณ และกฎหมายงบประมาณประจำปี การเชื่อมโยงเชิงยุทธศาสตร์เช่นนี้ช่วยให้ความต้องการของประชาชนสามารถแปรไปสู่ลำดับความสำคัญของรัฐบาล และการตัดสินใจลงทุนจากงบประมาณสาธารณะได้

ตูนิเซียแสดงให้เห็น ทั้งคุณค่าและความซับซ้อนของกระบวนการสนทนากันทางสังคมในวงกว้าง ผ่านการรับฟังความคิดเห็นระดับภูมิภาค คณะลูกขุนพลเมือง การประชุมเชิงปฏิบัติการเฉพาะประเด็น และเวทีสนทนารูปแบบต่าง ๆ ความคิดเห็นของประชาชนมีส่วนในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมด้านสุขภาพของประเทศ อย่างไรก็ตาม การแปลงความคิดเห็นที่หลากหลายให้กลายเป็นทางเลือกเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม จำเป็นต้องใช้เวลา ความเชี่ยวชาญทางวิชาการ และกระบวนการสร้างฉันทามติ

3 ภาคประชาสังคมสามารถเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมได้ แม้กลไกอย่างเป็นทางการยังมีข้อจำกัด

ผู้แทนภาคประชาสังคมจากเวียดนามเน้นย้ำว่า การมีส่วนร่วมสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ แม้ในบริบทที่กลไกอย่างเป็นทางการในระดับประเทศยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ภาคประชาสังคมและชุมชนสามารถมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่สำหรับการสนทนา นำประสบการณ์และเสียงของชุมชนเข้าสู่การหารือเชิงนโยบาย และสร้างอิทธิพลต่อกระบวนการวางแผนจากฐานราก ดังตัวอย่างจากการขับเคลื่อนนโยบายและแผนงานด้านเอชไอวี

สาระสำคัญที่พบร่วมกัน

ตลอดการแลกเปลี่ยน มีสาระสำคัญร่วมกันอย่างชัดเจนคือ การมีส่วนร่วมของสังคมจะมีความหมายอย่างแท้จริง เมื่อส่งผลต่อการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดประเด็นสำคัญ ยุทธศาสตร์ งบประมาณ ตัวชี้วัด หรือกลไกความรับผิดชอบ การทำให้กลไกการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลอดวงจรนโยบายและในทุกกระบวนการตัดสินใจ จะช่วยให้การมีส่วนร่วมสามารถสร้างผลลัพธ์ดังกล่าวได้ ประสบการณ์ของแต่ละประเทศสะท้อนให้เห็นเส้นทางและระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน ตั้งแต่สภาและสมัชชาที่มีกฎหมายรองรับ กระบวนการสนทนากันทางสังคม การขับเคลื่อนโดยภาคประชาสังคม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นระบบ การติดตามโดยชุมชน ไปจนถึงเครื่องมือด้านการวางแผนระดับภูมิภาค

สิ่งที่แนวทางเหล่านี้มีร่วมกัน คือการเปลี่ยนจาก “การมีส่วนร่วมในฐานะการรับฟังความคิดเห็นเพียงครั้งคราว” ไปสู่ “การมีส่วนร่วมในฐานะกลไกการอภิบาลที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง”

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องระหว่างประเทศสมาชิก ภาคประชาสังคม ชุมชน สำนักงานองค์การอนามัยโลก ระดับภูมิภาค และภาคีเครือข่าย จะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรวบรวมและถอดบทเรียนว่า แนวทางใดได้ผล การร่วมกันแก้ไขความท้าทายที่ยังคงอยู่ และการสนับสนุนการขับเคลื่อนตีสัมชานาติโลกว่าด้วยการมีส่วนร่วมของสังคมเพื่อหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า สุขภาพ และสุขภาวะ ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม